

הסכת ושמע ישראל

"וַיִּדְבֵר מֹשֶׁה וְהַכֹּהֲנִים הַלְוִיִּם אֶל כָּל יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר הַסֶּכֶת וּשְׁמַע יִשְׂרָאֵל הַיּוֹם הַזֶּה נְהִייתָ לְעַם לַה' אֱלֹהֶיךָ" (דברים כז ט).

רמב"ן על הפסוק

וטעם ויצו משה וזקני ישראל - כי אחרי שהשלים משה דבריו, צוה לזקנים שידברו גם הם עמו ויזהירו בעם לשמור כל המצות, כי כל עם הולך בעצת זקניו. וכתוב אשר אנכי מצוה אתכם - ולא "אנחנו", כי עיקר הדיבור למשה, והזקנים ירימו קולם לאמר לעם שמעו והאזינו ועשו. וכן: וידבר משה והכהנים הלויים אל כל ישראל וגו' (פסוק ט), כי אמרו הכהנים לעם: הסכת ושמע ישראל, ומשה אמר: היום הזה נהיית לעם.²

פירוש צרור המור פרשת כי תבא

אח"כ אמר וידבר משה והכהנים הלויים וגו' הסכת ושמע ישראל. לפי שהכהנים והלויים היה להם לעמוד בהר גריזים ובהר עיבל עם ארון הברית. והלויים היו אומרים כל הארורים. נצטרפו בכאן הכהנים עם משה כמו שנצטרפו למעלה הזקנים עם משה. לפי שהאריכו ימים אחרי משה והיה להם להנהיג לישראל. ואמר הסכת ושמע ישראל לשון יחיד. להורות שאחר שנצטוו בכתיבת התורה על האבנים. להרים מכשול יצר הרע שנקרא אבן גנף וצור מכשול.³

אבן עזרא פרשת כי תבוא

הסכת - פירושו לפי מקומו, כי אין ריע לו. היום הזה נהיית לעם שיכרות עמך ברית.⁴

מסכת דף טז עמוד א

תנו רבנן: האומנין קורין בראש האילן ובראש הנדבך, ומתפללין בראש הזית ובראש התאנה, ושאר כל האילנות - יורדים למטה ומתפללין. ובעל הבית - בין כך ובין כך יורד למטה ומתפלל, לפי שאין דעתו מיושבת עליו.⁵

¹ לאורך ספר דברים אנו מוצאים מספר פסוקי "מפתח" בהם משה מנסה לתמצת השקפת עולם או להתוות דרך, את ברית מואב בעצם, במשפט כולל ומסכם. ראה למשל הפסוק: "וְעַתָּה יִשְׂרָאֵל מָה ה' אֱלֹהֶיךָ שֶׁאֵל מֵעַמֶּךָ כִּי אִם לַיהוָה אֵת ה' אֱלֹהֶיךָ לְלַכֵּת בְּכָל דְרָכֶיךָ וּלְאַהֲבָה אֹתוֹ וְלַעֲבֹד אֹתוֹ ה' אֱלֹהֶיךָ בְּכָל לִבְבְּךָ וּבְכָל נַפְשְׁךָ" (דברים י ב), פסוק עליו הרחבנו בדברינו [עשה מאהבה עשה מראה](#) בפרשת עקב. ויש עוד פסוקים כאלה לאורך ספר דברים בו משה נפרד מעם ישראל. כך נראה גם הפסוק שלנו המכיל שני ביטויים יחידאים בתנ"ך: "הסכת ושמע" וכן: "היום הזה נהיית לעם" (שמתאים גם הוא ככותרת לדברינו הפעם).

² וכן מפרש אבן עזרא: "וידבר משה והכהנים הלויים - כאשר כתוב זקני ישראל. והעיקר משה". ספר דברים הוא ספרו של משה, אך כאן לא רק משה מדבר כאן אלא גם הכהנים והלויים (יהושע נעדר, הוא יישא את דברו, בדומה למשה, בסוף ימיו, בפרקים כג כד החותמים את ספרו). נראה כאילו משה חולק במכוון "צוואה" זו עם אלה שימשיכו להנהיג את העם לאחר הסתלקותו ואולי יהיו אחראים על קיומה. רמב"ן מסכים עם אבן עזרא שעיקר הדיבור הוא של משה, אך יוצר חלוקת תפקידים: הכהנים והלויים (והזקנים) קוראים: הסכת ושמע ישראל ואילו משה אומר: היום הזה נהיית לעם.

³ פירוש צרור המור (רבי אברהם ב"ר יעקב סבע, ספרד המאה ה-15, קסטיליה ספרד 1440 - וורונה איטליה 1508. ממגורשי ספרד לפורטוגל 1492, תלמיד של ר' יצחק די ליאון), מצביע על מיקומו המיוחד של הפסוק שלנו במבנה הכללי של פרק כז והנושאים הנדונים בו. ולא בכדי משותפים כאן הכהנים והלויים והזקנים. שים לב איך פסוקים ט-י כולאים בין מצוות כתיבת התורה על אבנים (עליה הרחבנו בדברינו [האבן תשמור את האבן](#) בפרשה זו בשנה האחרת) מחד גיסא, והציווי על מעמד הר גריזים והר עיבל מאידך גיסא; בשניהם יש לכהנים ללויים ולזקנים חלק חשוב. נראה כאילו משה מייצר כאן מעמד מכין, בו הוא עצמו שותף ובכך כאילו מכניס עצמו לארץ ישראל דרך שתי מצוות ומעמדות אלה בהם הוא לא יזכה להשתתף. ראה גם התייחסות אברבנאל למבניות הפרק שלנו (שמרבית המפרשים מתעלמים ממנה): "הנה לזה הקדים לדבר על לבם דברים טובים דברים נוחים ושיתף עמו הכהנים הלויים בדבר זה. כי לפי שהם היו עתידים לעשות הברכה והקללה, המה יקדימו לומר: הסכת ושמע ישראל אל תירא ואל תפחד משמוע הקללות אשר אנחנו עתידים לדבר באזניכם. כי אין זה בשנאת ה' אתכם כי אם לאהבתו אתכם ולחפצו שתשמרו את מצותיו ולכן בקבלתם תהיה היום לכם לה' אלהיך". והנה קבלנו פירוש לביטוי עצמו: הסכת ושמע הוא לשון הרגעה ופיוס.

⁴ אין למילה הסכת אח וריע במקרא ואבן עזרא סומך עלינו שנדע להבינה מעצמנו לפי מקומה ועניינה. ראה פסיקתא זוטרתא (לקח טוב) שמפרש: "הסכת לשון האזנה" וכמוהו נראה שהולכים רבים, כולל חז"ל, ואם כך אין זו אלא כפילות לשון, כמו: הקשב ושמע. ועל בסיס זה פרשו מילים קשות במקומות אחרים כגון רד"ק את הפסוק בעמוס ה כו: "וְנִשְׁאַתֶּם אֶת סְפוֹת מַלְכְּכֶם וְאֵת פִּיֹן צְלֻמִּיכֶם ... יש מפרשים ספות ענין הסכת ושמע כלומר מאזינים לעבודת עכ"ם". וכן רבינו בחיי את הפסוק בדברי הימים - א ב, נה: ומשפחות סופרים יושבי יעבץ תרעתיים שמעתיים סוכתיים - תרעתיים, שהם יושבים בשערי בית המדרש, שמעתיים ששומעים ולומדים, סוכתיים, שהיו משימים אזניהם לשמוע בכון לשון: (דברים כז ט) הסכת ושמע". ראה גם רשב"ם במסכת בבא בתרא עד ע"א בסיפור של מתי מדבר שראה רבה בר בר חנא כשהערבי אומר לו שיקשיב מה הם אומרים: "אציית - הסכת ושמע". ואם הגענו לערבי, הרי "ספכת" פירושה שתוק או שתיקה בערבית ומדוע באמת לא מצייין זאת אבן עזרא שוודאי הייתה הערבית שגורה בפיו ואינו נמנע מלציין "בלשון ערב" במקומות אחרים בפירושו? זאת ועוד, ראה פירושו לפסוק בעמוס ה כו: "ונשאתם, סכות - מגזרת הסכת ושמע ושרשו סכת והטעם סבלות רצון וכן בלשון ישמעאל אומר אדם לחבירו סבתל" והוא שיאמר לו סבול דברי וקבל ברצון". מדוע שותק אבן עזרא בפרשתנו ומסביר בפרטות בספר עמוס? מדוע הוא לא מסביר שהסכת הא פשוט שתוק - הס. ועכ"פ, נסיף משלנו (ודאי קדמנו אחר) שסכ"ה הוא לשון ראייה, אז אולי הפירוש הוא: הבט ושמע.

ורמינהי: הקורא את שמע צריך שיכוין את לבו, שנאמר: שמע ישראל, ולהלן הוא אומר: "הִסְפַּת ושמע ישראל", מה להלן בהִסְפַת אף כאן בהִסְפַת!⁶

מדרש תנחומא (בובר) פרשת כי תבוא סימן ד

וידבר משה והכהנים הלויים אל כל ישראל לאמר הסכת ושמע ישראל (שם/דברים/ כז ט). מהו הסכת, אמר להם משה לישראל עשו כיתות כיתות לתורה, והטו לבבכם לשמוע דברי תורה.⁷ דבר אחר: הסכת, אמר להם תנו לבבכם ונפשכם לשמוע דברי תורה.⁸

שיר השירים רבה פרשה ב, וילנא סימן ג, דונסקי סימן טז

בשלפי השמד⁹ נתכנסו רבותינו לאושא, ואלו הן: ר' יהודה ורבי נחמיה ר' מאיר ור' יוסי ורשב"י ור' אליעזר בנו של רבי יוסי הגלילי ור' אליעזר בן יעקב.¹⁰ שלחו אצל זקני הגליל ואמרו: כל מי שהוא לָמַד יבא וילמד, וכל מי שאינו לָמַד יבא וילמוד. נתכנסו ולמדו ועשו כל צרכיהו.¹¹ כיון שהגיע זמנם להיפטר, אמרו: מקום שנתקבלנו בתוכו אנו מניחים אותו ריקם: חלקו כבוד לר' יהודה שהיה בן עיר, ולא שהיה גדול מהם בתורה אלא מקומו של אדם הוא מכבדו.¹²

נכנס ר' יהודה ודרש: "ומִשָּׁה יִקַּח אֶת הָאֱהָל וְנָטָה לוֹ מִחוּץ לַמִּחְנֶה הַרְחֵק מִן הַמִּחְנֶה וְקָרָא לוֹ אֱהָל מוֹעֵד וְהָיָה כָּל מִבְקֶשׁ ה' יֵצֵא אֶל אֱהָל מוֹעֵד אֲשֶׁר מִחוּץ לַמִּחְנֶה" (שמות לג ז) ... והיה כל מבקש משה אין כתיב כאן, אלא מבקש ה'. מכאן למדנו שכל מי שמקבל פני חברים כאלו מקבל פני שכינה. ואתם אחינו רבותינו גדולי התורה מי שנצטער בכס עשרה מיל או עשרים או שלשים או ארבעים כדי לשמוע דברי תורה. על אחת כמה וכמה שאין הקדוש ברוך הוא מקפח שכרכם בזה ובבא. ... נכנס רבי מאיר ודרש ... נכנס ר' יוסי ודרש ...

נכנס רבי אליעזר בן יעקב ודרש: "וידבר משה והכהנים והלויים אל כל ישראל לאמר הסכת ושמע ישראל היום הזה נהייתה לעם" (דברים כז), וכי היום קבלו התורה והלא כבר ארבעים שנה שקבלו את התורה ואת אמרת היום הזה? אלא מלמד כיון ששנה להם משה את התורה וקבלוה בסבר פנים יפות העלה להם הכתוב כאילו קבלוה היום מהר סיני. לכך נאמר: "היום הזה נהייתה לעם לה' אלהיך". ואתם אחינו בני אושא שקבלתם רבותינו בסבר פנים יפות, על אחת כמה וכמה.¹³

⁵ לפי שקריאת שמע, חוץ מהפסוק הראשון איננה צריכה כוונה ותפילה צריכה. ראה פירוש קהתי למשנה זו בברכות פרק ב משנה ד. בעל הבית, לעומת זאת, יכול להרשות לעצמו לרדת ולהתפלל ויש פירושים שונים מה זה "אין דעתו מיושבת עליו".

⁶ הגמרא מעמתת את המשנה שזה עתה ראינו שניתן לקרוא קריאת שמע בראש האילן משום שאין צורך בכוונה בקריאת שמע, עם ברייתא המחברת בין הפסוק שלנו: "הסכת ושמע ישראל" ובין הפסוק "שמע ישראל" ולומדת מחיבור זה שכן צריכה כוונה בקריאת שמע! (ראה מקור לברייתא זו במדרש תנאים לדברים פרק ו: "ר' שמעון בן יוחאי אומר: הקורא קרית שמע צריך שיכוין את לבו שנאמר: שמע ישראל. ולהלן הוא אומר: הסכת ושמע ישראל. מה להלן בהִסְפַת אף כאן בהִסְפַת"). מסקנת הגמרא שם היא שיש הבדל בין הפרק הראשון לשני של קריאת שמע. בפרק הראשון צריך להפסיק מהעבודה ולקרוא (אבל לא לרדת מהאילן! וזהו קיום "הסכת ושמע ישראל") ואילו בשני לא רק שנשארים בראש האילן, אלא גם ממשיכים במלאכה (בקטיף) וקוראים קריאת שמע! אולי מכאן לקחה החסידות את הסיפור הידוע על בעלי העגלה שהתפללו מנחה בשעה ששטפו את העגלות ... ועכ"פ, ראה עוד בגמרא שם בעמוד קודם (טו ע"ב) שהפסוק "הסכת ושמע ישראל" נדון גם לעניין הצורך (או אי הצורך) להשמיע לאוזניו את מילות קריאת שמע (כולל הדין של חרש). ומסקנת הגמרא שם היא שהפסוק שלנו דווקא לא מתקשר לקריאת שמע אלא לשאר המצות (הברכות, רש"י) או לדברי תורה ולימודה כפי שנראה במדרשי האגדה שלהלן בהרחבה.

⁷ את עניין הכתת או ה"ס כתת" נראה בהרחבה להלן. כמקדמה ראה מסכת כלה רבתי פרק ה הלכה ד שזה אחד משני דברים שדוד מלך ישראל למד מאחיתופל ובגינם נהג בו כבוד וקראו אלופו ומיודעו: "אמר ליה: דוד, למה אתה יושב לבדך ועוסק בתורה? אין דברי תורה מתקיימין אלא בחברים ... ומנא אסבריה? דכתיב הסכת ושמע ישראל, עשו עצמכם כתות כתות". ובפירוש בית הבחירה למאירי מסכת ברכות דף סג עמוד ב: "וכשישב לפני רבו אל ירגיל עצמו להקשות ולהשיב עד שידע בעצמו שכבר הבין בדבר עד תכליתו. דרך צחות אמרו: הסכת ושמע ישראל - הס ואח"כ כתת". קודם תשתוק, תאזין ותלמד ואח"כ תחלוק ותציג דעה אחרת.

⁸ פסיקתא זוטרתא (לקח טוב) דברים פרשת תבא דף מז עמוד ב הסכת לשון האזנה. היום הזה נהיית לעם. שיהא אדם שמח לשמוע דברי תורה כאילו ביום שקיבלו אבותינו מהר סיני:

⁹ המדרש מתאר את כינוס החכמים (רובם תלמידי רבי עקיבא) לחידוש לימוד התורה עם מות אדריאנוס קיסר בשנת 138 כאשר פסקו גזירותיו הקשות שבאו לאחר מרד בר כוכבא. וכבר נתפסו חובבי לשון רבים לביטוי "שְׁלֵפִי" כנגד הביטוי "שְׁלֵהי" המופיע בגמרא יומא כט: "שילהי דקייטא קשיא מקייטא" - שלהי (סוף) הקיץ קשה מהקיץ. ואמרו שנכון לומר "שלפי הקיץ" שהוא השלף בשדות. ואין אנו בקיאים ברובדי לשון אלה, רק מצאנו שבעקבות ה"שלהי" של הגמרא ביומא הלכו רבים וטובים.

¹⁰ ראה תיאור הסמכת חלק מחכמים אלה, בשעת השמד, בין אושא לשפרעם, ע"י רבי יהודה בן בבא, שנהרג כתוצאה ממעשה זה, בגמרא עבודה זרה ח ע"ב.

¹¹ התקינו תקנות חשובות הידועות כתקנות אושא. ראה מקצתן בגמרא כתובות נ ע"א.

¹² ר' יהודה (ב"ר אלעאי) היה בן אושא ולפיכך כבדוהו לדבר ראשון. מאמר זה סותר לכאורה את המאמר "לא מקומו של אדם מכבדו, אלא אדם מכבד את מקומו" (תענית כא ע"ב) ונשמח לשמוע הסברים.

¹³ בעקבות קבלת פנים יפה זו זכתה אושא שמקום הסנהדרין נקבע בה לתקופה של כ- 10 שנים. ראה תיאור נודדי הסנהדרין בגמרא ראש השנה לא ע"א. ולנו חשוב הפסוק בפרשתנו, בפרט "היום הזה נהיית לעם" שנדרש על כל דור ודור שבו מתחדש לימוד התורה.

מסכת ברכות דף סג עמוד ב¹⁴

תנו רבנן: כשנכנסו רבותינו לכרם ביבנה היו שם רבי יהודה ורבי יוסי ורבי נחמיה ורבי אליעזר בנו של רבי יוסי הגלילי, פתחו כולם בכבוד אכסניא ודרשו. פתח רבי יהודה ראש המדברים בכל מקום בכבוד תורה ודרש: ומשה יקח את האהל ונטה לו מחוץ למחנה (שמות לג). והלא דברים קל וחומר, ומה ארון ה' שלא היה מרוחק אלא שנים עשר מיל אמרה תורה: והיה כל מבקש ה' יצא אל אהל מועד, תלמידי חכמים שהולכים מעיר לעיר וממדינה למדינה ללמוד תורה - על אחת כמה וכמה.

ועוד פתח רבי יהודה בכבוד תורה ודרש: הסכת ושמע ישראל היום הזה נהיית לעם (דברים כז). וכי אותו היום נתנה תורה לישראל! והלא אותו יום סוף ארבעים שנה היה! אלא ללמדך: שחביבה תורה על לומדיה בכל יום ויום כיום שנתנה מהר סיני. אמר רבי תנחום בריה דרבי חייה איש כפר עכו: תדע, שהרי אדם קורא קריאת שמע שחרית וערבית, וערב אחד אינו קורא - דומה כמי שלא קרא קריאת שמע מעולם. הסכת - עשו כתות כתות ועסקו בתורה, לפי שאין התורה נקנית אלא בחבורה....

דבר אחר: הסכת ושמע ישראל - כתתו עצמכם על דברי תורה, כדאמר ריש לקיש. דאמר ריש לקיש: מנין שאין דברי תורה מתקיימין אלא במי שממית עצמו עליה - שנאמר: "זאת התורה אדם כי ימות באהל" (במדבר יט). דבר אחר: הסכת ושמע ישראל - הס ואחר כך כתת. כדרבא, דאמר רבא: לעולם ילמוד אדם תורה ואחר כך יהגה.

פתרון תורה פרשת והיה כי תבוא עמוד 283¹⁵

"וידבר משה והכהנים הלויים אל כל ישראל לאמור הסכת ושמע ישראל וכו' " - ... כיון שעשו ישראל את העגל התחיל משה צוח ואמ' מי לה' אלי, מיד נתכנסו אצלו כל בני לוי, שנאמר: ויאספו אליו כל בני לוי. אמ' הקב"ה: ראויין הן שיכתבו דבריהם עם דבריו של משה, לכך נאמר: וידבר משה והכהנים הלויים".

דבר אחר: וידבר משה, ומה דברים שהיו שם? אילא שבאו אצל משה ואמרו לו: לא נטלת את התורה ונתתה אותה לכהנים? שנאמר: ויתנה אל הכהנים בני לוי. אמר להם: רצונכם שיכתבו לכם ויכרתו לכם ברית שכל מי שהוא מבקש ללמוד את התורה שלא יהא נמנע? אמרו לו: הין. עמד משה והכהנים והלויים וכרתו ברית עם ישראל שאין אדם נמנע לקרות בתורה, שנאמר: אל כל ישראל לאמר. ואין לאמר אילא שבועה ... ואף כן נשבע משה והכהנים והלויים.¹⁶

שבת שלום

מחלקי המים

מים אחרונים: ראה [דף שכתב דר' מאיר גרוזמן](#) מהמחלקה לתלמוד בדף השבועי של אוניברסיטת בר אילן בנושא זה וכן [דבריו של דר' אברהם גוטליב](#) שם.

¹⁴ כבר קדם לכינוס באושא, לאחר מרד בר כוכבא, כינוס החכמים ביבנה לאחר חורבן הבית וגם שם "מככב" הפסוק שלנו, הפעם יותר חלקו הראשון: "הסכת ושמע ישראל". ומעניין ששמו של מייסד יבנה, רבי יוחנן בן זכאי נעדר ומן הסתם כבר דנו בכך בעלי תריסין.

¹⁵ לאחר שהתבשמנו מהשימוש המאוחר (של דורם) שעשו חז"ל בפסוק בעתות משבר וצורך לשקם את לימוד התורה, נחזור לפרשת השבוע ולמעמד של ברית ערבית מואב.

¹⁶ ורק אחרי זה באים המדרשים שכבר ראינו לעיל: "אמר להן משה לישראל עשו כיתות כיתות והטו אזנכם לשמוע דברי תורה, שנאמר: הסכת ושמע ישראל ... כתתו את לבבכם ואת נפשכם לשמוע דברי תורה. היום הזה נהיית לעם ... ללמדך שכיון ששנה להן משה את התורה וקיבלו אותה בסבר פנים יפות העלה עליהן הקב"ה כאילו אותו היום קיבלו מהר סיני וכו' ". אחרי שבני ישראל דרשו לקחת חלק פעיל בתורה. ראה מקבילה בילקוט שמעוני תורה פרשת כי תבוא רמז תתקלח: "וידבר משה והכהנים הלויים מה דברים היו שם ללמדך שבאו ישראל ואמרו למשה נטלת את התורה ונתת לכהנים שנאמר ויכתוב משה את התורה הזאת ויתנה אל הכהנים, א"ל משה רצונכם שיכרתו לכם ברית שכל מי שמבקש ללמוד תורה לא יהא נמנע, א"ל הן, עמדו ונשבעו שאין אדם נמנע מלקרות בתורה שנאמר אל כל ישראל לאמר א"ל משה היום הזה נהיית לעם". וכן רש"י בפרשתנו, פרק כט פסוק ג: "עד היום הזה - שמעתי שאותו היום שנתן משה ספר התורה לבני לוי, כמו שכתוב (לקמן לא, ט) ויתנה אל הכהנים בני לוי, באו כל ישראל לפני משה ואמרו לו: משה רבינו, אף אנו עמדתו בסיני וקבלנו את התורה ונתנה לנו ומה אתה משליט את בני שבטך עליה? ויאמרו לנו יום מחר לא לכם נתנה, לנו ניתנה! ושמח משה על הדבר, ועל זאת אמר להם: היום הזה נהיית לעם וגו' (לעיל כז, ט), היום הזה הבנתי שאתם דבקים וחפצים במקום". ראה דברינו מורשה קהילת יעקב בפרשת וזאת הברכה על התורה שהיא [מורשה לכל קהילת יעקב](#). היום הזה נהיית לעם, כאשר התורה איננה יותר נחלת האליטות אלא פתוחה לכל. "הזהרו בבני עניים שמהם תצא תורה" וכיוצא באלה. הפסוק כולל את הכהנים הלויים, לא רק משה, אבל חז"ל עושים צעד אחד קדימה לפתיחת בית המדרש בבני כולם. זהו ה"הסכת ושמע ישראל" של המדרש, זהו "היום נהיית לעם" של חז"ל, של תוספת הרחבת הדעת שלהם אל מול המקרא. עם נהיה לעם, לאורך זמן, לא במעמד חד-פעמי של ברית זו או אחרת, של גאולה ניסית זו או אחרת, אלא בבית מדרש רציף ופתוח לכל, יום ויום ושעה שעה. בפתיחות תורנית חברתית אמיתית.